

De Plantage

BULLETIN VAN DE VERENIGING VRIENDEN VAN DE PLANTAGE

Jaargang 16, nummer 3, september 2008

OVER DE MOOISTE BUURT VAN AMSTERDAM

Redactie Ko van Geemert, Eelco van der Waals, Ester Wouthuysen

Uitgave Vereniging Vrienden van de Plantage, Plantage Parklaan 6^{III}, 1018 SP Amsterdam,

www.vriendenvandeplantage.nl, e-mail info@vriendenvandeplantage.nl

Verschijnt 4x per jaar. **Bestuur** Leon Deben, Denise Citroen, Ko van Geemert, Michaela Hanssen, Ineke Vlug, Fred IJsebrands, Eelco van der Waals en Ester Wouthuysen. **Nieuwe leden** aanmelden per e-mail

Contributie particulieren €16, huisgenoten €7, instellingen/bedrijven €35 per jaar. **Betalingen** Postbank 4431490 t.n.v. Vereniging Vrienden van de Plantage, Amsterdam

Uitreiking Plantage Poëzieprijs

Vrijdagmiddag 26 september 16 uur, IVKO-school, Plantage Middenlaan 27

Juryleden **Carla Dura** (uitgeverij De Beuk), auteur **Frans**

Pointl en **Ko van Geemert** (voorzitter) kozen de drie beste inzendingen naar de Plantage Poëzieprijs 2008 (dit jaar voor de 18de maal gehouden, met deze keer als thema: Oud & Nieuw). De winnende inzenders **Job Degenaar**, **Milla van der Have** en **Sander Kunst** komen hun gedichten voorlezen.

De winnaar ontvangt een schilderij van **Nancy Groenteman**. Oud-juryleden **Guus Luijters** en **Jos van Hest**, en de winnaar van vorig jaar, **Sonja Meershoek**, zullen voorlezen uit eigen werk.

Daarnaast wordt bekendgemaakt wie de **IVKO Poëziewedstrijd** wint, dit jaar voor de tweede keer georganiseerd. U bent van harte welkom, de toegang is gratis.

SOOP-gesprek (i.s.m. de SOOP)

Donderdag 25 september, 16.30 uur

Gelagkamer SOOP: Nieuwe Kerkstraat 124

Toegang gratis incl. introducé(e)s

Na afloop buurtborrel

Renske de Groot vertelt over achtergronden en

toekomstplannen van het **Fotografie Museum**

Amsterdam, beter bekend als **FOAM**. Renske's verhaal gaat om 17.30 uur naadloos over in de Maandelijkse Buurtborrel (een samenwerking van de Vrienden van de Plantage, de SOOP en de Plantage/Weesperbuurtvereniging).

Muziek in Eik en Linde

Pl. Middenlaan 22

Zondagmiddag

30 november, 14.00 uur.

Toegang gratis voor leden; € 5,- voor. introducé(e)s

Yaso Romero Fernandes (zang) & Djoeko Klijzing (cello, zang) vormen samen het duo VoiceOverCello. Zij volgden beiden een opleiding aan het conservatorium en spelen eigen repertoire met veel ruimte voor improvisatie. Afgelopen zomer wonnen zij in het Openluchttheater van het Vondelpark de prijs Mooie Noten 2008. Voor meer informatie: www.myspace.com/voiceovercello.

Plantagegedicht

NOTITIE

Gauw opschrijven voor ik het vergeet:
in de auto met D. en haar vader
dwars door Amerika's seizoenen heen
de vochtige zon in Santa Barbara
de kletsnatte sneeuw in Denver
en in alle Best Westerns
het knipperlicht van de televisie
op haar lieve slapende gezicht
van weer heel jong meisje zijn

maar het schrijven van de woorden
verandert wat ik niet vergeten moet
dat wat geen woorden had
enkel levend, ademend beeld was
zodat ik nu twee versies van hetzelfde heb
die ik vandaag nog over elkaar kan leggen
maar waarvan morgen als ik weg ben
alleen de woorden resten
die aan iets herinneren
waar geen oog meer weet van heeft

Remco Campert (uit *Nieuwe herinneringen*, 2007)

Jaarvergadering Vrienden

Donderdagavond 11 december, 20.00 uur, Tropeninstituut

Noteer alvast de datum van onze jaarlijkse ledenvergadering in uw agenda. Bijzonderheden over het programma worden in het volgende bulletin bekend gemaakt.

Nieuwe website

De Vereniging Vrienden van de Plantage werkt aan een nieuwe website, die dit najaar online gaat. Kijk af en toe op www.vriendenvandeplantage.nl.

Nieuwe serie over huizen in de Plantage

Op pagina 3 en 4 van dit bulletin leest u de eerste aflevering van de nieuwe serie *Als huizen konden spreken* door Denise Citroen.

De verdwenen Plantage

De gemakkelijkste manier voor vrienden om het boekje van Marja Wagenfeld te bestellen is: maak € 7,50 over op bovenstaande girorekening o.v.m. 'Verdwenen Plantage'. U krijgt het dan thuis bezorgd.

Morriënherdenking: Morriën & Hermans

Zaterdagmiddag 29 november 15.00 uur

Plantage Muidergracht 3

Adriaan Morriën is enige tijd zeer bevriend geweest met de schrijver W.F. Hermans. Wat deze vriendschap inhield en hoe die eindigde, is het thema van deze zesde bijeenkomst gewijd aan leven en werk van onze buurtgenoot Adriaan Morriën. Een bijeenkomst die deze keer gehouden wordt op een wel heel bijzondere plek: Plantage Muidergracht 3, het huis waarin Morriën meer dan een halve eeuw woonde. Aangezien de ruimte beperkt is, verzoeken wij u om uw komst aan te kondigen via e-mail (plantage@tiscali.nl), per post (Ko van Geemert, Plantage Parklaan 6, 1018 SP A'DAM) of telefoon (0206254262). Uiteraard is de toegang gratis.

Lezing *Nacht in de Plantage*

Zondagmiddag 16 oktober 14 uur, De Burcht

Ko van Geemert (mede-oprichter en oud-voorzitter van de Vereniging Vrienden van de Plantage) spreekt over de geschiedenis van de Plantage. In de ruim driehonderd jaar oude Plantage heeft de avond en de nacht altijd een belangrijke rol gespeeld. De Plantage, de naam zegt het al, werd opgezet als een plek waar in het groen gerecreëerd kon worden. Halverwege de 19de eeuw zei de Franse romanticus Victor Cousin het zo: *'ik kan niet zwijgend voorbijgaan aan de wandelplaats, Plantage genaamd. Dat is een voorstad of beter gezegd een tuin die uit verschillende mooie lanen bestaat, geflankeerd door mooie bomen en pittoreske woningen waar de inwoners van Amsterdam 's avonds of zondags de genoegens van de rust en van het buitenleven komen smaken.'* (Overigens is de Plantage nog altijd de groenste buurt in de binnenstad). Al snel verschenen cafés, herbergen, bordelen. En ook theaters. Rond 1900 was deze buurt hét uitgaanscentrum van de stad, met de Parkschouwburg, de Plantage Schouwburg, de Hollandsche Schouwburg, het theater waar nu de Desmet Studio's gevestigd zijn, cafés waar aan cabaret en variëte werd gedaan, enzovoort, enzovoort, allemaal op een steenworp afstand van elkaar. Het avond- en nachtleven bloeide. Maar de woorden 'nacht in de Plantage' roepen natuurlijk ook herinneringen op aan een geheel andere tijd, die van de Tweede Wereldoorlog. De joodse Plantagebuurt was na die periode niet joods meer. Een verhaal over de Plantage is niet compleet zonder bij deze duistere episode stil te staan.

Aanmelden via www.deburcht.org

Terugblik Buurtfest Wertheimpark

Het derde buurtfest in het Wertheimpark, zaterdag 22 juni j.l. was een groot succes. Onder het publiek dit jaar betrekkelijk veel jonge kinderen. Ook bij de optredens vielen de jongeren op: hoogtepunten waren de optredens van de **Jazz Juniors** (muziekschool), klassieke muziek door leerlingen van de **Boekmanschool**, de jamsessie door leerlingen van de **IVKO school**. Ook het **Weespertrekvaartmannenkoor**, de Klezmerband **Iris Huis Band**, en de **Fanfare van de Eerste Liefdesnacht** waren een succes. De presentatie werd verzorgd door de *beauty with brains* **Dolly Bellefleur**.

Bij de dood van Adriaan Jaeggi.

door Ko van Geemert

Schrijver en musicus Adriaan Jaeggi (1963-2008) woonde ooit op Plantage Middenlaan 26, naast de Hollandsche Schouwburg, in de tijd dat hij, onder het pseudoniem Simon Troost, de bundel *Cowboys hebben het maar makkelijk* publiceerde (1994). Uit *A man's home*:

'Wees welkom in mijn nieuwe huis

Treed binnen, wees niet bang
en hang je jas maar in de gang
aan dat levensgrote kruis.

[...]

Dit is de trap die je leven vergalt
en boven hangt nog meer verdriet
en ik hoop maar dat het je hier bevalt
want een uitgang is er niet.'

In zijn eerste roman, *De tol van de roem* (1995) beschrijft Jaeggi zijn uitzicht: 'Als ik thuis was keek ik tv of zat in het raam en keek naar het huis aan de overkant. Mijn etage had een groot raam aan de straat, met naar binnen openslaande ramen van lichtgroen getint glas en een brede vensterbank van donker steen, die heel heet werd als de zon erop scheen. Van daar af, op de warme steen zittend met een kussen in mijn rug, volgde ik uren-, soms dagenlang het leven in het huis aan de overkant. Het was een monumentaal pand, met engeltjes en druivenranken van wit gips die onder de dakgoot uit dropen. Er woonden ongeveer twintig vrouwen, ongehuwde moeders en vrouwen die op straat waren gezet. [...] Ik had mijn favorieten: een lange donkere vrouw, die bijna elke dag andere gekleurde kralen in haar gitzwarte haar droeg, en een meisje dat achter het raam recht tegenover het mijne woonde. Ze zat hele dagen voor het raam en ik zag haar nooit zonder sigaret in haar hand. Soms kreeg ze bezoek van een kleine man met dezelfde koffie-en-melkkleur als zij, en dan was ze van tevoren urenlang bezig om kleren uit te zoeken. Vanaf de overkant gaf ik haar stille aanwijzingen, nee, niet die rode bloes, dat witte T-shirt staat je veel beter, en dan die mooie riem erbij. Bijna altijd werden we het eens.' Jaeggi doelt op het Hubertushuis, ontworpen door Aldo van Eijck; het was destijds een opvanghuis voor alleenstaande moeders en kinderen (het 'Moederhuis').

Adriaan trad verscheidende malen op voor de Vrienden van de Plantage en was in 1998 jurylid voor de Plantage Poëzieprijs. In 1999 verscheen zijn tweede roman *Held van beroep*, in 2002 zijn tweede dichtbundel (nu onder eigen naam) *Sorry dat ik het paard en de hond heb doodgeschoten*, in 2006 het autobiografische

Tromboneliefde en in 2007 zijn laatste roman *Edele dieren*.

In 2006 werd hij door het stadsdeel Centrum tot Stadsdichter benoemd, na daar min of meer zelf naar gesolliciteerd te hebben in Het Parool. Gedurende twee jaar voorzag hij gebeurtenissen, vieringen, inwoners en straten van Amsterdam van poëtisch commentaar. De gedichten zijn te vinden in *Het is hier altijd laat van licht* (2008). Een van de mooiste vind ik een van zijn 'eenzame uitvaarten', gedichten geschreven bij begrafenissen van mensen zonder vrienden of familie, in dit geval de heer Johannes Koopman:

Melding van absentie (ingekort)

[...]

*We zijn blij dat de uitvaart goed verzorgd is.
Dat u de zaakjes goed op een rijtje had.
Dat je daar later geen gedoe over krijgt.
Er is al genoeg gedoe.*

*Wij zullen de fijne herinneringen bewaren.
Die avond dat het zo warm was
en alle ramen openstonden
en de leeuwen zo ontzettend brulden
in Artis.*

*Iemand heeft voorgesteld
bij het avondeten iets te zingen.
Dus dat gaat gebeuren.
Wij hebben de woorden
van het internet gehaald.*

[...]

In maart 2008 hoorde Adriaan dat hij ernstig ziek was: kanker. In dezelfde maand was hij gevraagd of hij columns voor Het Parool wilde gaan schrijven. De eerste verscheen op 3 april en had de titel: Een goed humeur:

'Een goed humeur helpt je niet van je kanker af. Het is hooguit een praktisch bezit, dat je helpt in moeilijke tijden, en dat je roekeloos plannen laat smeden ver voorbij de tijd die je gegeven is. Zo heb ik met deze krant de afspraak dat ik vijf jaar een column schrijf en vervolgens ontslagen word. Dan spreken we over 3 april 2013. Ik kan u niet zeggen hoezeer ik uitzie naar die dag.'
Typerende uitspraken van Adriaan, als altijd optimistisch, maar ook realistisch, vol humor en goed gehumeurd. Hij zou slechts 7 columns bijdragen. Ze behoren, vind ik, tot zijn beste werk.

Op 10 juni overleed Adriaan, net 45 jaar oud. Hij liet een vrouw en twee dochtertjes na. Zijn omgeving was verslagen; ik zelf kon niet veel meer doen dan een machteloos gedichtje schrijven, dat eindigde met de woorden: 'O godverdomme Troost, / hoe moet het nu verder, met je nieuwe / helden en oude muziek, en met ons.'

Op maandag 16 juni werd hij onder grote belangstelling begraven op Zorgvlied. Op donderdag 12 juni was zijn laatste gedicht verschenen in Het Parool:

Blues

*Ik hoef je niet als ik jong ben
Of aan de winnende hand
Je hoeft er niet te zijn als ik
In de goot ben aangeland*

*Ik verwacht je niet in het weekend
En blijf doordeweeks maar weg
Al was ik je beste minnaar ooit
Of slechter nog dan slecht*

*Verlaat me als ik zorgen heb
Alleen ben of arm als een luis
Maar denk aan me op het kerkhof
En onderweg naar huis*

Als huizen konden spreken - Aflevering 1

Plantage Parklaan 6: "Het huis met de geesten"

"Dat oude schuifje op die deur is mij nooit eerder opgevallen", zegt Ko tijdens onze rondgang door zijn huis, op zoek naar bijzondere details. We zijn in de Plantage Parklaan op nummer 6, het geboortehuis van Ko van Geemert waar hij nog steeds woont. In de loop der jaren is hij een paar keer heen en weer verhuisd tussen de tweede etage, waar hij als kind met zijn ouders en zusje woonde, en de derde etage plus zolder waar hij nu samen met zijn vrouw Wilma woont. Hét aangewezen pand om de nieuwe rubriek *Als huizen konden spreken* mee te beginnen.

Plantage Parklaan 6 kijkt uit over de Hortus en aan de achterkant over de tuinen die zich uitstrekken tot aan de Plantage Kerklaan. Het huis vormt samen met de nrs. 2 t/m 7 een fraaie bouwkundige eenheid, ontworpen in de tweede helft van de 19^e eeuw door een onbekende architect.

Meteen bij binnenkomst valt de originele staat van de gang en het trappenhuis op. Ko en Wilma ontvangen me een warme voorjaarsdag op de derde verdieping met open ramen. Boeken en herinneringen aan hun vele reizen vullen de voor- en achterkamer die opvallend licht zijn. Een haast vooroorlogse sfeer ademt het huis, de woning is verdeeld in verschillende ruimtes, met zij- en tussenkamers en ingebouwde bovenkasten die onder het plafond hangen. Het lage granito aanrecht in de keuken heeft een originele spoelbak met zwart-wit geblokte tegeltjes en houten onderkastjes zonder plint. Op de deuren zitten restanten van oud hang- en sluitwerk: een

schuifje, haken en ogen, als stille getuigen van vroegere bewoning.

Als kind heeft Ko van zijn moeder gehoord dat er nummers op de deuren stonden, misschien hadden er mensen op kamers gewoond, in een soort pension? Wilma heeft het idee dat er véél mensen gewoond hebben, 's nachts voelt ze soms hun aanwezigheid. Het Stadsarchief geeft beiden gelijk. Maar eerst verder terug in de tijd. Het oudste adresboek uit 1887 maakt melding van joodse bewoners van stand: Hijman Pop (arts), Zadok Bonnist (zakkenhandelaar) en de Goudekett (commissieair). Drogist Alexander Polak, geboren in 1855, woont omstreeks 1900 in het bovenhuis, in de Jodenbreestraat 49 heeft hij zijn winkel, tegenover het huidige Kruidvat. Midden in het hart van de Jodenbuurt met zijn vele diamantwerkers heeft hij zich gespecialiseerd in diamantwerkers-cement, kruiden en chirurgische instrumenten, aldus een advertentie in het telefoonboek van 1900. De laatste bewoner van het benedenhuis voor de oorlog is de antiquair Emanuel Duits met vrouw en dochter. De dochter vertrekt in 1938 naar Buenos Aires, haar ouders worden in 1943 vermoord in Sobibor.

Hiermee komen we onvermijdelijk bij de verhalen over de Tweede Wereldoorlog. Wat is er gebeurd met de bewoners in het bovenhuis van Ko en Wilma? Op een verrassend grote stapel adreskaarten uit het Stadsarchief, aan beide kanten volgeschreven, staan alle namen en geboortedata van de bewoners met hun aankomst- en vertrekdata van 1893 tot 1953. Het oorlogsverhaal begint met de inschrijving van de 26-jarige verpleger Hartog van Zweden in 1934, samen met die van Hartog Polak, Nathan Haring en Abraham Mol, joodse mannen van boven de 70. Een jaar later zijn het er zestien en in het topjaar 1937 achttien. Ze dragen fraaie achternamen als Komkommer en Druif, Hartloper en Platvoet. In de jaren voor de oorlog blijkt Plantage Parklaan 6 een tijdelijk opvanghuis voor in totaal zo'n honderd oudere joden te zijn. Het bovenhuis is voor velen hun laatste adres, en voor anderen een doorgangshuis. Van en naar

inrichtingen wel te verstaan, zoals het Joods Psychiatrisch Ziekenhuis Het Apeldoornsche Bos. De mannen zijn niet alleen bejaard maar hebben ook psychische klachten. Gezien hun leeftijd is het niet verwonderlijk dat velen in 't huis komen te overlijden. Al lopend over de zolderverdieping bedenken we met enige fantasie hoeveel mannen er geslapen hebben op de voorzolder. Met de naar schatting twintig bedden die Wilma denkt kwijt te kunnen, was van enige privacy in elk geval geen sprake. Nu ze weet dat op deze plek zoveel mensen zijn overleden, zegt Wilma met een zucht: 'het huis met de geesten.'

Tijdens de oorlog blijft het een komen en gaan van bewoners onder de bezielende leiding van Hartog, die samen met vrouw en kind op de tweede etage woont. Plus nog de nodige dienstmeisjes.

Misschien ligt het aan de nabijheid van het Psychiatrisch Consultatie Bureau van de Joodse Raad dat in de oorlog drie huizen verderop, op nummer 9, gevestigd is. Misschien is er sprake van een wonderlijk toeval. In elk geval bleven de bewoners tot begin 1943 gevrijwaard van deportatie. Voor elf mannen betekent dit dat zij hun laatste levensdagen in de oorlogsperiode '40-'42 ongemoeid hebben kunnen slijten. De tijdelijke bewoner Eduard Staal, 90 jaar en een bekende boekverkoper uit de Staalstraat, sterft in doorgangskamp Westerbork. Zesendertig bewoners komen om in de kampen. Ten slotte wordt verpleger Hartog van Zweden met zijn gezin in maart 1943 naar Westerbork gedeporteerd; in januari 1945, twee weken voor de bevrijding van Auschwitz, komt daar een einde aan zijn leven. Van eenderde van de bewoners is niet bekend of en hoe zij de oorlog hebben overleefd.

In het najaar van 1945 komen de ouders van Ko met hun dochtertje Herma hier wonen vanuit Groenlo, waar de familie ondergedoken was. Ko's grootouders van moeders' kant wonen tijdelijk bij hen in. De woningnood is vlak na de oorlog enorm, en ondanks de drukte in huis vanwege de komst van Ko, wordt er nog een plek vrijgemaakt voor Louis van Smaalen die in december 1946 uit Indonesië komt. Gevraagd naar zijn herinneringen mailt Louis, nu dik in de tachtig, vanuit zijn huidige woonplaats Las Vegas aan Ko: "*Ik werd ondergebracht in een klein kamertje vlak naast de voorkamer. Het was ERG klein en daar deed ik alles, ook studeren. Ik zat dan op bed met mijn boeken, want er was niets anders om ze op te leggen. Maar het was vlak nadat ik uit het kamp kwam, erg veel was ik niet gewend geweest en het deed mij helemaal niet.*" Volgens Ko was Louis heimelijk verliefd op Ko's moeder, bleef Louis daarom vijf jaar op dat piepkleine kamertje hangen?

De kunstschilder Jan Wijga heeft vanaf zomer 1944 tot in de jaren vijftig zijn atelier op de voorzolder. Na even googelen ontdekken we dat Wijga reclametekenaar was voor o.a. Philips en les heeft gehad van H.M. Krabbé, de grootvader van Jeroen, die weer getrouwd is met Ko's zuster. Met een hoofd dat omloopt van de wonderlijke samenloop van verhalen trek ik voorzichtig de voordeur van Plantage Parklaan 6 achter me dicht.